

Останній опришок Микола Шугай

КУПИТИ

У книжці зібрані документальні розповіді відомого журналіста і письменника Олександра Гавроша про одного з останніх українських опришків Миколу Шугая (1898–1921). Постать закарпатського розбійника досі є творчою інспірацією для наших сусідів — чехів та словаків. За кордоном про нього видають книжки, ставлять п'єси, знімають фільми. В Україні про Миколу Шугая все ще знають мало. Досі документальної книжки про нього для широких читацьких кіл у нас не видавали. Значна частина у нашому виданні приділена чеським першоджерелам, які вперше оприлюднюються українською.

ОСТАННІЙ ОПРИШОК МИКОЛА ШУТАЇ

Олександр ГАВРОШ

Серія «Ім'я на обкладинці»

Олександр Гаврош

«ОСТАННІЙ ОПРИШОК МИКОЛА ШУГАЙ»

Серію «Ім'я на обкладинці» засновано 2016 року.

Гаврош О.

Останній опришок Микола Шугай / О. Гаврош. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2018. — 160 с. — (Серія «Ім'я на обкладинці»).

ISBN 978–966–10–7577-0

У книжці зібрані документальні розповіді відомого журналіста і письменника Олександра Гавроша про одного з останніх українських опришків Миколу Шугая (1898–1921). Постать закарпатського розбійника досі є творчою інспірацією для наших сусідів — чехів та словаків.

За кордоном про нього видають книжки, ставлять п'єси, знімають фільми. В Україні про Миколу Шугая все ще знають мало. Досі документальної книжки про нього для широких читацьких кіл у нас не видавали.

Значна частина у нашому виданні приділена чеським першоджерелам, які вперше оприлюднюються українською.

Охороняється законом про авторське право.

*Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу видавця*

Навчальна книга — Богдан,

просп. С. Бандери, 34а, м. Тернопіль, 46002,

тел./факс (0352) 52-06-07; 52-19-66; 52-05-48

office@bohdan-books.com www.bohdan-books.com

Збут: (0352) 43-00-46, (067) 3504817

Книга поштою: тел.: (0352) 51-11-41, (067) 3501870,

mail@bohdan-books.com

тел.: (044) 296-89-56; (095) 808-32-79, nk-bogdan@ukr.net

1. НАЙЛІТЕРАТУРНІШЕ СЕЛО ЗАКАРПАТТЯ

Кілька думок біля пам'ятника Миколі Шугаю

Як не дивно, гірська Колочава може конкурувати навіть із Ужгородом за літературну корону краю. Класик чеської літератури Іван Ольбрахт, який протягом шести років приїжджав на Закарпаття, традиційно зупинявся в цьому верховинському селищі у 1930-х роках. Ольбрахт виявився вдячним відвідувачем, написавши про Колочаву три свої найкращі книжки: «Микола Шугай, розбійник», «Голет у долині» та «Гори і століття». Всі вони мали щасливу долю, багато перевидавалися, перекладені на чимало мов. Дві перші ще й екранізовані.

До слова, Ужгород не може похвалитися книжкою про себе, яка би була перекладена на десятки мов, як-от роман про останнього опришка Карпат.

Але крім Ольбрахта, у Колочаву приїжджав ще один видатний чеський письменник Владіслав Ванчура. Разом вони зняли у 1934 році художній фільм «Марійка-невірниця», який зафіксував життя в цьому колоритному селі. Причому грали у художній стрічці не актори, а самі колочавці. Знімали без жодних декорацій. Тож маємо унікальний документ доби. Фільм гарно сприйнявся у Чехословаччині, зробивши Колочаву символом міжвоєнного Закарпаття.

Колочава віддячила Ольбрахту, створивши у 70-х роках один із перших літературних музеїв краю, який був присвячений цьому визначному письменникові. У 80-х роках ужгородець Іван Долгош пише роман про перебування Івана Ольбрахта на Закарпатті під символічною назвою «Колочава».

Нині у цьому селі на центральній вулиці стоять аж чотири пам'ятники письменникам: Тарасові Шевченку, Іванові Франку, Олександрові Духновичу та тому ж Іванові Ольбрахту. Згодом було відкрито перший на Закарпатті пам'ятник книжці — рукописній пам'ятці «Перло драгоцінне», що була написана в Колочаві.

А в 2011 році в гірському селищі нарешті постав пам'ятник найвідомішому колочавцю — розбійникові Миколі Шугаю. Скульптура Петра Штаєра прикрашає вхід до музею під відкритим небом «Старе село». І це знову ж таки — перший пам'ятник літературному героєві на Закарпатті.

Тож хто такий — цей останній опришок Карпат?

2. НЕВІДОМИЙ МИКОЛА ШУГАЙ

26 фактів про останнього опришка Карпат

Торік виповнилося 95 років з дня трагічної загибелі Миколи Шугая, який ще за життя був оповитий таємницями та легендами. І досі не стихають суперечки довкола його постаті: герой чи таки злочинець? Треба зауважити, що подібні дискусії точаться довкола багатьох постатей відомих розбійників. Однак треба віддати належне хлопцеві з далекої Колочави — він увійшов в історію не тільки свого народу. І вже за це викликає повагу.

1. Микола Шугай народився в Колочаві у присілку Сухар 3 квітня 1898 року. Був старшим сином Петра і Гафії Сюгаїв. Неписьменний, до школи не ходив. Мав норовисту вдачу. У селі його вважали забіякою. За розповіддями односельців, мав веселий характер, завжди ходив з усмішкою. «Вираз обличчя такий, наче постійно сміється» — саме так записано в наказі жандармського управління про його арешт. Був невисокого зросту, але міцної статури. Мав чорне волосся і карі очі, носив закручені вуса.

2. Двічі втікав із війська. Перший раз у 1917 році з 85-го угорського полку в місті Дярмот. Але угорський вахмістр Леонард Белла вистежив його в рідному селі і відправив назад до війська. Проте Микола знову втік зі зброєю. Відтоді переховувався у горах. Під час облави на нього застрелив двох угорських жандармів. І остаточно опинився поза законом.

3. Справжнє прізвище Миколи Шугая — Сюгай. Чеські урядовці не знали, як передати м'яке «с» на письмі, тож писали Шугай. Із цим чеським ім'ям він став відомим навіть у рідній Верховині. У чеській мові слово «шугай» означає «юнак». Досі в Колочаві живе чимало людей із прізвищем Сюгай, але Шугая нема жодного.

4. Цікаво, що у «революційних» подіях листопада 1918 року, коли в Колочаві виник бунт проти місцевих багатіїв, переважно євреїв, Микола Шугай участі не брав. Це свідчить, що його не цікавили політичні чи соціальні протести.

5. Навесні 1919 року угорці покинули Закарпаття, так і не схопивши Шугая. Мараморош окупує Румунія. З румунською владою дезертир, який застрелив двох угорських жандармів, проблем не мав, і спокійно жив у селі. Навіть одружився з Ержікою Драч, чия мати була німкенею з Усть-Чорної.

6. 17 липня 1920 року чеські жандарми арештували Миколу Шугая за підозрою в крадіжці бочечки бринзи та вурди від пастухів. Однак дружина, за її словами, підкупила жандарма-охоронця Йозефа Гатла і Микола з ув'язнення втік. 20 липня виписано ордер на його затримання. З цього часу й можна вважати Шугая поза чехословацьким законом. Його розбійницька біографія тривала недовго — трохи більше року (загинув 15 серпня 1921 року). Але розголос від неї був надзвичайний.

7. Микола був вправним стрільцем. Він, як і його батько, колись промишляв у колочавських лісах браконьєрством. 24 жовтня 1920 року Микола Шугай застрелив чеського жандарма Войтеха Кубіна. 16 травня 1921 року — ще одного жандарма Олдржіха Грабала. У червні — поранив В. Жака. Якщо до цього додати ще й двох застрелених раніше угорських жандармів, то Микола Шугай був добрим вояком. Не дивно, що його не могли схопити десятки навчених фахівців із тренуваними собаками. Це свідчить про природну кмітливість і розум розбійника.

8. У травні 1921 року жандармерія в Колочаві нараховувала вже 40 чоловік, які займалися розшуком Шугая. 1 липня 1921 року Міністерство внутрішніх справ приймає рішення відправити їм підмогу: з Праги — 35 жандармів, з Брно — 25, з Братислави — 40.

Утримування цієї додаткової сотні жандармів коштувало Чехословацькій державі 480 тисяч крон. Винагороду за допомогу в арешті Шугая пропонують підняти з трьох тисяч крон до десяти-двадцяти тисяч.

9. Незадовго до смерті Шугай вирішив здатися, про що повідомив через знайомого жандармів. Можливо, це й стало головним мотивом його вбивства колишніми спільниками, які боялися викриття.

10. Жандарми під час розшуків Шугая вдавалися до незаконних акцій. Була спалена його хата і хата тестя. Жорстоко побита вся родина. Заарештовано чимало його родичів. Саме це спонукало піти в гори до

брата неповнолітнього Юру, який теж закінчив трагічно життя 16-річним.

11. Серед заходів по знешкодженню Шугая планувалося задіяти навіть авіапідрозділи. Влада мала намір вдатися до такого не правового заходу як взяття заручників із числа родичів Миколи. Ще один планований безпрецедентний захід — виготовити всім селянам посвідчення з відбитками пальців. Доступ до лісу повинен був здійснюватися за посвідченням і письмовим дозволом місцевої влади. Затримання у лісі без посвідчення каралося арештом. Серед заходів боротьби із Шугаєм жандармерія просила дозволу вирубати з обох боків усі кущі вдовж доріг у Хустському окрузі, причому з корінням і на відстані принаймні 50 метрів. Також планувалося зробити у лісах просіки. До Колочава було протягнуто військовий кабель. І все це — заради знешкодження одного Миколи.

12. Із 23 убивств на території Волівського округу за рік діяльності Шугая, він визнавав за собою тільки смерть трьох жандармів. Переважна більшість полеглих жертв були євреями. Як показало слідство, чимало злочинів приписувалося Шугаю. Різні злочинці прикривалися його ім'ям, аби відвернути підозру від себе. Взимку 1920-1921 року Микола важко хворів на тиф, однак пограбування на Верховині не стихали. Ясна річ, що важкохворий Шугай не міг бути до них причетним.

13. 15 серпня 1921 року на горі Жалобка Миколу та Юру Шугаїв зарубали їхні спільники — Адам Іваниш, Іван Буркало і Данило Маркусь. (Двоє з них були його кумами). Ще три «цімбори» чекали у засідці. Убивці Шугаїв не отримали обіцяну винагороду і провели 11 місяців у в'язниці, поки тривало слідство.

14. Фото убитих братів Шугаїв, складених на землі наче мисливський оленячий трофей ногами до купи, було відтиражовано і планувалося продавати як листівку. Але згодом тираж було конфісковано.

15. Через два місяці після смерті Миколи його дружина Ержіка народила доньку Анну. Попередня вагітність закінчилася викиднем через жандармські переслідування.

16. Миколу і Юру Шугаїв поховали в одній могилі в неосвяченій землі біля сільського цвинтаря. Нині — це місце паломництва чеських туристів.

17. Першим у художній літературі оспівав Миколу Шугая Василь Гренджа-Донський у своїй збірці «Квіти з терням» уже через два роки після його смерті. Того ж 1923 року виходить повість угорського письменника Бели Іллеша «Микола Шугай», в якій згадується навіть про зустріч опришка з... Леніном. У 1924 році у Будапешті виходить угорською мовою книжка Ладіслава Золаї «Шугай», щоправда, про неї нині мало що відомо. У 1927 році виходить українською мовою поема «Микола Шугай» Миколи Марфієвича. У 1933 році виходить роман Івана Ольбрахта «Микола Шугай, розбійник». У 1934 році Микола Шуберт написав «язичієм» драму в чотирьох діях «Николай Шугай».

18. У 1947 році чеськими кінематографістами знято художній фільм «Микола Шугай», а в 1978 році за п'єсою драматурга Мілана Угде знято музичний кінофільм «Балада для бандита».

19. У 1973 році на сцені Закарпатського українського музично-драматичного театру поставлено однойменну п'єсу Івана Стецюри. (У 1999 році нею відкрився сезон й у Київському Національному українському театрі імені Івана Франка). У 1971 році видано поему «Микола Шугай» і Юлія Боршоша-Кум'ятського. Вистави про Шугая досі не сходять зі сцен чеських театрів.

20. За мотивами роману Івана Ольбрахта «Микола Шугай, розбійник» на початку 90-х років творчий дует Ганни та Петра Ульріхів записали музичний альбом із 13 пісень чеською мовою.

21. Із 1933 по 1939 рік роман Івана Ольбрахта видавався 11 разів! Він викликав гостру полеміку — аж до закликів заборонити книжку й навіть появу художніх творів — «антишугаїв», в яких заперечувалася версія, викладена Ольбрахтом.

22. Перше видання Івана Ольбрахта «Миколи Шугай, розбійник» українською мовою, яке побачило світ у Львові у 1934 році, було на Закарпатті заборонено і конфісковане у власників по всьому краю.

23. 12 жовтня 1936 року із відомої в'язниці Леопольдів, неподалік Братислави, на волю вийшов... Микола Шугай із Колочасти. Сенсацію рознесли журналісти, але колишній в'язень виявився лише однофамільцем відомого опришка. Цікаво, що він діяв у 1926 році разом з іще одним відомим карпатським розбійником — Ільком Липеєм, за що й відбував покарання.

24. У 1921 році, коли робітники у Хусті, що будували дамби на Тисі, оголосили страйк і рушили в місто, то на одній жердині несли гасло: «Слава Миколі Шугаю! Шугай поведе нас!».

25. Рідний брат Миколи — Іван разом зі своїм сином Василем після Другої світової війни подалися в УПА. Іван загинув, натрапивши на засідку, а Василь підірвався гранатою 25 жовтня 1947 року, аби не потрапити в полон. Молодший брат Миколи Йосип Сюгай теж значився серед «посібників ОУН», хоча й був калікою. Донька Івана — Олена Сюгай була засуджена в лютому 1948 року за зв'язок з «націоналістичним» підпіллям на 25 років. Навіть у пресі фігурувала «банда Сюгаїв», «бандити Сюгаї». Їм, як і Миколі, приписували злочини, котрих вони не чинили.

26. Улітку 2011 року в Колочаві при вході до музею під відкритим небом «Старе село» відкрито пам'ятник останньому опришку Карпат, який виготовив місцевий уродженець, відомий львівський скульптор Петро Штаєр. Це перший пам'ятник літературному герою на Закарпатті.

3. ТРИ ФІЛЬМИ ПРО МИКОЛУ ШУГАЯ

Почалося все ще з 1933 року, коли Іван Ольбрахт зняв у Колочаві фільм «Марійка-невірниця», який отримав великий розголос у Чехословаччині. Головною родзинкою стрічки було те, що в ній грали не професійні актори, а прості колочавці. З того часу Колочава стає кінематографічною столицею Закарпаття. У 1939 році виходить фільм «Полонинське кохання», але через воєнне лихоліття його доля не склалася.

«Микола Шугай», 1947

Та зразу по війні чехи знову беруться до Колочави. 28 лютого 1947 року відбулася прем'єра фільму «Микола Шугай», у якому були задіяні кращі кінематографічні сили. (Режисер — І. Крнянський, в головній ролі — Густав Незвал).

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

КУПИТИ